

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
МІНІСТЕРСТВА ЕКОНОМІКИ
ТА З ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

№ 7-8(38-39) 2004

**Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України**

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
Випуск 7 (38)**

Київ 2004

ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

І.А. МАКСИМЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент, НТУУ «КПІ»

Функції податкової діяльності держави в трансформаційній економіці

Постановка проблеми

Податкова діяльність держави є важливою складовою її фінансової діяльності. Вона пов'язана з таким напрямом останньої, як мобілізація коштів, необхідних для забезпечення існування держави та виконання нею визначених функцій. Податкова діяльність держави – це діяльність по організації оподаткування та забезпечення його здійснення. Вона включає в себе декілька напрямків: формування податкової системи держави шляхом встановлення та введення податків та їх гармонізації; визначення компетенції органів державної влади у сфері оподаткування та розподіл їх повноважень у даній сфері; формування системи спеціалізованих податкових органів держави (формування податкової адміністрації) та забезпечення їх належного функціонування; організацію та здійснення податкового контролю за дотриманням податкового законодавства, виконанням податкових зобов'язань, а також виконанням інших обов'язків, передбачених цим законом; здійснення збирання податків як шляхом їх примусового стягнення, так і шляхом самостійної сплати юридичними та фізичними особами; підтримку режиму дотримання законності у сфері оподаткування, включаючи встановлення юридичної відповідальності за порушення податкового законодавства та притягнення до відповідальності осіб, які допустили ці порушення [1, с. 106].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед науковців існують різні думки з приводу функцій податкової діяльності держави [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Особливу однакості спостерігаємо стосовно фінансової функції. Вона вважається історично найдавнішою та послідовно реалізованою. За допомогою податкової діяльності держава формує певний обсяг фінансових ресурсів, які акумулюються у бюджетній системі та позабюджетних фондах, необхідних для виконання державою покладених на неї функцій [4, с. 146].

Існують різні думки з приводу контролюючої функції податкової діяльності держави. Ряд економістів контролюючу функцію розглядають як самостійну; інші вважають, що вона проявляється лише в умовах дії регулюючої функції, тобто є підфункцією регулюючої [5, с. 148; 6, с. 75].

Метою даної статті є розкриття змісту контролюючої функції податкової діяльності держави як складової її фінансової функції, напрямів та способів її розвитку

Фінансова функція податкової діяльності держави характерна для діяльності всіх держав на різних етапах розвитку. В останні десятиліття у світовій практиці спостерігаємо різке збільшення податкових надходжень до бюджетів. Це пов'язано з ростом об'єктів виробництва, розвитком науково-технічного прогресу, які забезпечили реальні умови для збільшення валового внутрішнього

продукту, і відповідно, сприяли зростанню фінансових ресурсів держави в основному за рахунок податкових надходжень. З іншого боку, ріст податків в ряді країн призвів до збільшення витрат виробництва та зростання цін на товари. Наслідком цього стало зниження темпів економічного зростання. Надмірне оподаткування населення негативно позначилося на матеріальному стані різних соціальних груп. Отже, спостерігаємо суперечливість, яка закладена у фінансовій функції податкової політики держави: між необхідністю постійного збільшення доходної бази держави та обмеженими можливостями юридичних і фізичних осіб у забезпеченні цього збільшення. Суперечливість фінансової функції з'являється в тому, що реальна потреба державного втручання в процес виробництва через зростання податкового тиску повинна обмежуватися можливостями економіки. Через взаємозв'язок і взаємодію цих суперечностей має досягатися оптимальний баланс інтересів держави (у зростанні доходів бюджетів) та господарюючих суб'єктів (у підвищенні ефективності та прибутковості виробництва).

Виконуючи фінансову функцію, держава проводить постійний економічний аналіз економічних систем та здійснює податковий контроль, який є частиною державно-фінансового контролю і являє собою ефективний механізм зворотного зв'язку в ланцюгу практичних результатів розвитку економіки. Це сукупність контрольних заходів, які здійснюються податковими та іншими органами у відповідності з діючим законодавством, за правильністю нарахування податків та інших обов'язкових платежів до бюджету та позабюджетних фондів.

Податкова діяльність держави включає в себе встановлення, введення та справляння податків, тому контролюючі органи охоплюють всю систему оподаткування, а також здійснюються в розрізі окремих податків, податкових груп, платників податків, територій. В процесі податкової діяльності контроль пронизує всю економіку, забезпечуючи дотримання правил бухгалтерського обліку та звітності, законодавчих основ оподаткування. Отримані в ході контролю цифрові дані та факти, їх аналіз є основою для внесення змін до економічної політики, розробки нових пропозицій, планів, переорієнтації грошових потоків, змін у сфері фінансових відносин.

Засоби власне адміністративного податкового впливу на економіку, як свідчить світова практика, спроможні дати лише короточасний результат в плані збільшення податкових надходжень. У цілому ж такі заходи провокують ухилення від оподаткування, втечу капіталів за кордон, наявність збитків вітчизняній економіці. Ці явища розвивалися разом з оподаткуванням, набуваючи форми стійкої закономірності. Одним із найбільш розповсюджених є ухилення від оподаткування при здійсненні операцій на фінансовому ринку, коли оподаткування доходів від нерухомого

майна, дивіденди та інші доходи, які розподілені компаніями між акціонерами, власниками облігацій, інших цінних паперів, не відповідають сумі доходів від цінних паперів, які зазначені в податкових деклараціях.

В наукових дослідженнях виділяють моральні, політичні, економічні та технічні причини ухилення від сплати податків. Економічною причиною, яка спонукає до несплати податків, є вигода, яка буде отримана через ухилення від сплати податків. Чим вищі податкові ставки, тим сильнішим є бажання уникнути оподаткування. Чим гірший фінансовий стан платника податків, тим сильнішим є його намір приховати податки. Це – економічна проблема. На податкове приховування впливає економічна кон'юнктура: зростання виробництва і можливостей реалізації продукції сприяє перекладанню податків на споживача. В умовах економічної кризи уряд прагне регламентувати ринок, але цим посилює ухилення від сплати податків; адміністративний тиск на ринок неминуче приводить до появи паралельного некерованого ринку, угоди, що здійснюються на ньому, природно, виводяться з оподаткування.

Знизити ймовірність зростання кількості податкових ухилень можна за рахунок зменшення податкового тягаря, створення податкових преференцій для вітчизняних товаровиробників, які випускають кон'юнктурно орієнтовану продукцію [4]. Бюджетні втрати можна компенсувати за рахунок, по-перше, різкого зниження невикористаних державних витрат; по-друге, посиленням відповідальності за приховування доходів, переведенням їх на закордонні банківські рахунки.

Найбільш складним є податковий контроль за міжнародним рухом капіталів. У складні періоди контрольну функцію в процесі податкової діяльності держава реалізувати практично неспроможна [9, с. 128–187]. Заплутаність та суперечливість національного законодавства, технічна складність оподаткування, розрахунку податків дозволяють транснаціональним корпораціям, фінансово-промисловим групам, спільним підприємствам уникати оподаткування, не порушуючи закону.

Сьогодні як ніколи важлива розробка основних документів фінансової звітності господарюючих суб'єктів, які були б адаптовані до правил і норм світової економічної спільноти і задовольняли б потреби контролюючих органів у більш достовірній економічній інформації. Такі звітні дані дозволили б контролювати базу оподаткування підприємств. Консолідація звітних матеріалів забезпечує достовірність розробки доходної частини бюджетів усіх рівнів. Повна і перевірена інформація може використовуватися в усіх сферах податкового менеджменту.

Принципово важливим для виконання податкових зобов'язань є контроль за потоком грошових коштів по горизонталі і по вертикалі, що допомагає прогнозувати обсяги, які забезпечували б реальність бюджетно-податкових за-

вдань за доходами на найближчу перспективу. Звітна практика поки що не має достатнього досвіду по складанню таких прогнозів.

Кількісні і якісні параметри оподаткування безпосередньо залежать від результатів фінансово-господарської діяльності, вартісної оцінки майна, розміщення капіталу. Тому виконання податкових зобов'язань обумовлено величиною грошової оцінки основного і оборотного капіталів, робочої сили, ресурсного потенціалу. В залежності від неї обраховуються суми амортизаційних фондів, оборотних активів, заробітної плати, прибутку. Це визначає широку сферу застосування контрольних дій податкових органів.

Висновки

Положення про функції податкової діяльності держави є предметом наукових дискусій. В економічній літературі існують різноманітні тлумачення їх сутності, змісту. Базову основу функціональних проявів податкової діяльності держави складають функції її фінансової діяльності. Загально-визнаною є фіскальна функція, в рамках якої формуються регулююча та контролююча функції. Контрольна функція сприяє кількісному та якісному відображенню ходу розподільчого процесу, дозволяє контролювати повноту та своєчасність податкових надходжень в бюджет і в кінцевому підсумку визначати необхідність реформування податкової системи.

Важливо здійснювати попереджувальну стадію контролю, що дасть змогу уникнути порушень податкового законодавства тими суб'єктами, для яких це порушення є не умисним, а результатом недостатнього знання законів.

Контрольна функція податкової діяльності держави – це не лише контроль за повною і своєчасною сплатою податків. За допомогою цієї функції держава забезпечує контроль, по суті, за всією фінансово-господарською діяльністю суспільства, проникаючи в усі його сфери і клітинки, до кожного громадянина. Невипадково, наприклад, що у США досьє податкових органів на платників податків, включаючи громадян, є найбільш повним, і за своєю інформаційною насиченістю воно перевищує навіть досьє ФБР та ЦРУ [7, с. 86–93].

У зв'язку з цим існує проблема: до яких меж держава правомочна отримувати інформацію про юридичних осіб і громадян у зв'язку з реалізацією контрольної функції при здійсненні податкової діяльності та в якій мірі самі юридичні особи та громадяни мають звітуватися перед державою в

особі її податкових органів про свою діяльність та життя при виконанні зобов'язань платника податків.

На нашу думку, сфера контролюючої функції податкової діяльності держави має бути обмежена сферою виконання платником податків своїх податкових зобов'язань. У зв'язку з цим можна вважати, що контроль податкових органів за витратами громадян з покладеними на них обов'язками прозвітуватися про ці витрати є антиконституційним.

Контролююча функція реалізується через податковий контроль. Податковий контроль – це перевірка дотримання учасниками податкових правовідносин своїх обов'язків, установлених актами податкового законодавства. Ті факти та обставини життя і діяльності платників податків, які не охоплюються колом покладених на них податкових зобов'язань, не повинні бути предметом податкового контролю. Включення в об'єкти податкового контролю предметів, що не є податковими зобов'язаннями (наприклад, контроль за витратами громадян), породжує атмосферу державного свавілля.

Необхідно також зазначити, що надмірно широке тлумачення меж податкового контролю служить ідеологічному обґрунтуванню державного всевладдя та вседозволеності.

Список використаної літератури

1. Худяков А.И., Бродский М.Н., Бродский Г.М. Основы налогообложения. – Издательство «Европейский дом», Санкт-Петербург, 2002. – 432 с.
2. Иванов Ю.Б. Альтернативні системи оподаткування. Монографія. – Харків: ХДЕУ-Торнадо, 2003. – С. 9–38.
3. Крисоватий А.І. Теоретичні засади податку як соціально-економічної категорії. // *Фінанси України*. – 2003. – №2. – С. 4–10.
4. Мельник П.В. Развитие податковой системы в переходной экономике. – Ірпінь, Академія ДПС України, 2001. – 362 с.
5. *Налоги*. / Черник Д.Г., Воронков В.А., Глинкин А.А. и др. / Под ред. Д.Г. Черника – М.: Финансы и статистика, 1995. – С. 47.
6. Федосов В.М. *Налоги в экономике современного капитализма (на примере ФРГО)*. – К.: Вища школа, 1997. – С. 75.
7. Дадалко В.А., Румянцева Е.Е., Демчук Н.Н. *Налогообложение в системе международных экономических отношений*. – Минск: «Армита-Маркетинг, Менеджмент», 2000. – 359 с.
8. Попович В.М. *Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки*: Монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – 524 с.
9. Фитуни Л.Л. *Международное движение капитала в условиях глобализации*. – М.: Изд-во МНЭПУ, 2000. – 188 с.